

Debatt

Kvinnor ombord på 1600-talets örlogsfartyg? En kommentar till Mirja Arnshavs artikel i *Forum navale* nr 73, 2017

Nils Modig

I *Forum navale* nr 73, 2017 finns en artikel skriven av Mirja Arnshav införd: "I Kaijutan war een hop qwinfolk och barn" – Kvinnor ombord på 1600-talets örlogsfartyg. Sammanfattningsvis framför hon uppfattningen att hittillsvarande beskrivningar av miljön på örlogsfartyg som rent maskulin är en kraftig förenkling. Kvinnor har funnits i denna miljö i stor omfattning men spåren i källor saknas i hög grad.

Artikeln med dess redovisade förhållanden väcker en hel del frågetecken och funderingar, som jag här vill redovisa. Den inledande och grundläggande frågan är naturligtvis huruvida det fanns kvinnor ombord i stor omfattning men att dessa på grund av en "minneslucka" inte syns i källorna eller om det faktiskt är så att det sparsamma källmaterialet ger en någorlunda korrekt bild av förhållandena. Mirja Arnshavs uppfattning här är helt klar. Vad som syns av kvinnor ombord i källmaterialet är närmast att likna vid toppen av ett isberg. I en manligt styrd värld på 1600-talet har kvinnors närvaro inte dokumenterats och i senare tider har kvinnor inte eftersökts av huvudsakligen manliga historiker.

Nils Modig är pensionerad kommandörkapten med intresse för marin historia. Nils har studerat militärhistoria på Försvarshögskolan. Han har publicerat boken *Strömstad – Gränsstad i ofred och krig* (2013) och *Båtsmän från Bohuslän – Tjänsten ombord och livet på torpet* (2017).

Fanns kvinnor ombord?

Det är väl känt att kvinnor i olika sammanhang förekom ombord på örlogsfartygen under den seglande örlogsflottans tid på 1600-talet. Inledningsvis kan man dock konstatera att kvinnor inte ingick – som kvinnor – i den inmönstrade besättningen. Ett sådant förhållande skulle framkommit av bevarade skeppsrullor. Det finns, som Mirja Arnshav redovisar, ett antal kända fall där kvinnor av olika skäl iklätt sig manskläder och som män förekommit ombord i mansroll. Detta får nog betecknas som undantagsfall – även om det kan finnas ett mörkertal – och det är därför de uppmärksamats, dokumenterats och blivit kända in i vår tid.

De övriga kvinnor vi känner till ombord skulle sammanfattningsvis kunna kallas passagerare men de kan delas upp i ett antal kategorier. Vi har de som verkligen är passagerare, till exempel prinsessor, som hämtas i Tyskland inför kommande giftermål med svenska prinsar eller officerares hustrur och pigor, som följt med mannen på resa till kontinenten. Här kan även inräknas soldathustrur, som möjligen följt sin man i fält och därmed fått följa med ombord under transport till krigsskådeplats. Nästan samtliga exempel, som redovisas, kan hänföras till denna kategori.

Mirja Arnshav menar att det kan ha varit ett attraktivt val för svenska soldat- och båtsmanshustrur att följa mannen i fält och anför utländska exempel på detta. Men Sverige hade från tidigt 1600-tal börjat övergå från utskrivning av manskap till rusthåll och rotering. Detta skilde sig markant från andra länders legosystem. År 1653 stadgas att roten ska förse båtsmän med stuga och fähus. Vid mannens bortavaro ska roten hjälpa hustrun. Normalt har familjer barn. Här fanns således goda skäl för hustrun att stanna hemma, vilket Mirja Arnshav också medger när hon beskriver utvecklingen. Bostad och försörjning för hustrun och barnen var ordnad. Senare stadgas att hustrun är skyldig att stanna och sköta torpet. Om svenska soldathustrur följde sina män i fält i någon betydande omfattning borde detta framkommit i den omfattande hembygds- och släktforskning, som pågår runt om i landet. Har det undersökts?

Bland offren på *Vasa* finns "Beata" och "Ylva". De skriftliga källorna kring *Vasa* redovisar att det fanns ombord "kvinnor och barn som till Vaxholm följa ville". Detta ser jag närmast som en parallell till dagens familje-

dagar, när flottans fartyg går in till Stockholm någon gång om året. Intresset för en sådan tur var troligen lika stort på 1600-talet, som i dag, i synnerhet om det gav en extra dag tillsammans med maken innan han försvann mot en osäker tid ombord.

En ytterligare kategori är kvinnor som släppts ombord för att träffa sina män vid besök i hemmahamn. Sjöartiklarna anger att bland dessa fick inga "horor" finnas, men hur det faktiskt var med den saken vet vi inte. Det finns skildringar från engelska flottan, som beskriver kvinnornas besök ombord som veritabla orgier.

Till detta vill Mirja Arnshav foga en grupp hustrur till båtsmän, som vistas ombord som en del av mannens och skeppets hushåll, såväl i skärgården som under "fredligare" segling till sjöss.

Mirja Arnshav skriver (s. 20) att uppgifter om kvinnor genomgående saknas i den bokföring och dokumentation som flottan upprättade. Det är naturligt eftersom de inte ingick i besättningarna och därför inte behövde dokumenteras. Att detta även gällde för båtsmännen måste nog betraktas som felaktigt. Båtsmän finns dokumenterade i olika rullor även om materialet är tunt från 1600-talet. Från 1700-talet finns skeppsmönsterrullor, där man hittar båtsmännen med namn under respektive kompani.

Krigs- och sjöartiklarna

Krigsartiklarna medger att soldathustru får följa sin man i fält och det är väl känt att under 1600-talets krig följdes armén av en omfattande tross med många kvinnor. Detta medgivande innebär knappast en rätt för soldaten att ta med hustrun under en sjötransport till aktuell krigsskådeplats. Sjöartiklarna, som gällde för flottan, stadgar att på Strömmen (Stockholm var då flottans huvudstation) och uti skären, det vill säga inom skärgården, går det bra att ha hustru med sig men inte "där det gäller emot fienden". Hur ska man då tolka begreppet "där det gäller emot fienden"? Mirja Arnshav menar att det egentligen bara gällde större sjöslag, som sällan inträffade. Eskorteringar, blockader, patrullering och övrigt kryssande och tillfälliga uppankringar var inte "inför fienden" och här skulle då funnits tillfälle för kvinnor att följa med ombord. Att båtsmanshustrun 1679 fick komma

ombord på skeppet *Nyckeln* i Kalmarsund kan dock bero på att kaptenen ansåg sig vara "uti skären".

Men örlogsfartyg rustades och gick till sjöss för att det fanns ett behov av rustade örlogsfartyg, som kunde ta strid i krig om och när så behövdes; i fred för att skydda svensk sjöfart och hålla sjövägarna tillgängliga för svenska behov. Om inte Sverige var i krig, så var ofta andra länder det. Kaperiet och sjööveriet var tidvis omfattande. Svenska handelsfartyg eskorterades tidvis ända ner till Medelhavet. Ett välkänt exempel på vad som kan hända är skeppet Ölands strid mot åtta engelska skepp 1704. Eskortering och patrullering har en orsak. Blockad som nämns är en krigshandling. Att skepp gick till sjöss fullt rustade var inte "ytterst sällsynt" (s. 35), det var normalfallet. Det finns många exempel på att hela flottan rustades och genomförde expeditioner på upp till två månader, till exempel åren 1644 och 1677. För övrigt kan nämnas att flottans skepp knappast kryssade runt i skärgården (s. 35).

Summan av detta resonemang är att örlogsskepp, som lämnar skärgården för en expedition till sjöss är omedelbart "inför fienden". Från första stund måste man vara beredd på stridshandlingar. Om landet är i krig är detta naturligtvis ännu tydligare. I fält kan trossen med kvinnor lätt skiljas från de stridande när det behövs; det låter sig inte göras ombord. Arméns förhållanden kan inte enkelt överföras till flottan. Sjöartiklarna bör rimligen tolkas som att det är tillåtet att ha kvinnor ombord inomskärs men det är inte en rättighet, som en soldat eller båtsman kan kräva. När skeppen lämnar skärgården är man "inför fienden".

Gustav III:s finska krig är ett särfall. Skärgårdsflottan rörde sig inomskärs och besättningarna förlades normalt i land. Här kan en tross i likhet med arméers utvecklats och kvinnor i högre grad kunnat finnas ombord än på den seglande örlogsflottan.

Beata och Ylva ombord på Vasa

Den grundläggande beskrivningen av "Beatas" och "Ylvas" roller ombord på *Vasa* är säkert helt korrekt, men några formuleringar (s. 39) väcker frågor. Sjöartiklarna gav inte båtsmän "rätt att ha med sig maka i fält". Om "Ylva"

planerade för en längre tid ombord, så berodde det rimligen på att hennes husmor gjorde det, vilket i sig är en rimlig tanke. Mirja Arnshav skriver sedan att det inte finns "belägg i det arkeologiska eller historiska materialet för att "Ylva" och "Beata" var ombord som tillfälliga gäster". Men det finns det ju. Två olika vittnesmål anger att kvinnor och barn skulle följa med till Vaxholm respektive följa med "uti skären".

På sidan 40 skriver Mirja Arnshav, utan att ange källa, att "Inomskärs stod manskapet för sitt eget kosthåll...". "Beata" skulle ha följt med för att sköta detta åt sin man. Hur skulle detta gått till? Manskapet hade små möjligheter att medföra proviant och knappast möjligheter att komplettera. Mat kunde bara lagas på ett ställe i skeppet – i byssan. Det är orimligt att tänka sig att hundratals man skulle trängas där, än orimligare att de skulle trängas med ett stort antal kvinnor. I kajutan kan möjligen kaptenen haft en glödpanna för enklare matlagning och varmhållning, något som kanske "Ylva" skulle sköta under tiden inomskärs. Annars var man extremt försiktig med öppen eld ombord. För övrigt anger sjöartiklarna att alla som är inombords ska nöja sig med den mat man blir tilldelad.

Ett linjeskepp hade 300–400 båtsmän, volontärer, kofferdibåtsmän m.fl. i manskapet. Skeppet Bremen t.ex. hade år 1720 440 man ombord varav 324 båtsmän. Det är svårt att tänka sig att någon andel av dessa under expedition medförde hustru ombord för att sköta hushåll och belägg för sådana förhållanden saknas helt i källor. Detta bör enligt Mirja Arnshav, i en slags omvänd bevisföring, tolkas som att det var så vanligt med kvinnor ombord, att det inte dokumenterades som något särskilt eller anmärkningsvärt.

Det är angeläget att kvinnors historia och del i samhället – även det militära – lyfts fram ur dunkla och bristfälliga källor men, som Mirja Arnshav insiktsfullt skriver på sidan 13: "[...] det perspektiv vi bär med oss i arbetet [...] gör det svårare att få syn på förhållanden som inte stämmer med de egna förväntningarna." Forskningen och diskussionen måste fortsätta.

Genmäle

Mirja Arnshav

Det är sällan artiklar i *Forum navale* renderat kommentarer och repliker. När så skett har ämnet uteslutande handlat om ubåtsoperationer under kalla kriget. Nils Modigs kommentar på min artikel visar dock att även 1600-talets historia kan engagera, i alla fall om det har en udd mot kvinnohistoria och i någon mån utmanar traditionella perspektiv på sjöhistorien.

Modig inleder med att konstatera att: "Det är väl känt [!] att kvinnor i olika sammanhang förekom ombord på örlogsfartygen under den seglande örlogsflottans tid på 1600-talet." Som stöd för detta anför han de exempel jag lyft fram i min artikel, om än med tillägget att det framför allt handlar om passagerare och soldatshustrur. Men när han sedan, i sin diskussion om sjöartiklarna, drar slutsatsen att flottan stod inför fienden så fort den lämnade skären, och att kvinnor inte kan ha funnits ombord under sådana förhållanden, underkänner han samtidigt existensen av flera av de kvinnor han nyss nämnt. För mig blir det då svårt att veta vilken uppfattning Modig själv egentligen företräder. Men självklart vill jag försöka hjälpa honom att reda ut en del av frågor som hans läsning genererat.

Mirja Arnshav (fil. lic) är arkeolog och forskningssamordnare verksam vid Vasamuseet, Sjöhistoriska museet och Marinmuseum. Mirja har publicerat flera artiklar och böcker inom det tvärvetenskapliga forskningsfältet maritima studier och intresserar sig särskilt för minnesprocesser och kulturarvsfrågor.

Några förtydliganden

Först måste jag påpeka ett antal missuppfattningar och felaktiga referat. Modig skriver att "Den inledande och grundläggande frågan är naturligtvis huruvida det fanns kvinnor ombord i stor omfattning men att dessa på grund av en 'minneslucka' inte syns i källorna ..." Men nej. Den grundläggande fråga jag ställer inledningsvis är om bilden av 1600-talets örlogsflotta som en helt och hållet manlig värld stämmer. Att sätta ett frågetecken bakom "en helt manlig värld" är *inte* samma sak som att tala om "kvinnor i stor omfattning". Den slutsats jag landar i är som följer: "Kvinnor fanns ombord på 1600-talets örlogsfartyg. Vi vet inte riktigt i vilken omfattning, var de huserade, hur de kom dit eller vad de gjorde där. Men de fanns, kanske till och med på merparten av flottans resor."

En annan missuppfattning handlar om under vilka slags förhållanden kvinnor kunde finnas ombord. Modig anför skeppet *Bremen* som ett exempel på att det inte kan ha funnits plats för några kvinnor. Vad han inte nämner är att *Bremen* vid det aktuella tillfället var ute på sjötåg. Jag argumenterar inte, som Modig påstår, "i en slags omvänd bevisföring" för att det var vanligt med kvinnor ombord under sådana förhållanden. Utifrån exemplet *Kronan* och *Nyckeln* säger jag tvärtom att kvinnor normalt inte skulle finnas ombord när fartygen gick mot fienden.

När det gäller förekomsten av kvinnor i fält vill jag också göra några förtydliganden. Modig kritiserar att resonemanget bara bygger på "utländska källor", vilket emellertid inte är fallet (även utländska källor kan dock innehålla värdefull information om den svenska armén, som för övrigt inte bara bestod av svenska undersåtar). Jag skriver inte under på Modigs i mitt tycke grovt förenklade förklaring att omsorgen om barnen höll kvinnorna borta från fältlivet: "Normalt har familjer barn. Här fanns således goda skäl för hustrun att stanna hemma, vilket Mirja Arnshav också medger när hon beskriver utvecklingen." Jag skulle för övrigt inte vilja kalla soldatshustruns val att följa sin make i fält för "attraktivt".

I artikeln redovisar jag att förutsättningarna för soldat- och båtsmansfamiljernas försörjning förändrades under loppet av 1600-talet, vilket tillsammans med förändringar på det sociala och kulturella området medförde att närvaron av såväl kvinnor som småbarn i fält minskade. Dessa

förhållanden gäller dock den senare halvan av 1600-talet, och omkullkastar på inget vis det befintliga kunskapsläget om kvinnor i fält under 1600-talets första decennier, då försörjning och husrum för soldatens familj ännu inte var ordnad. Att anföra situationen under 1600-talets senare del som ett belägg för förhållandena under det tidiga 1600-talet är anakronistiskt (för övrigt kan noteras att flera av de exempel som Modig för fram för att problematisera artikelns resonemang är hämtade från 1700-talet, vilket innebär att de inte rakt av kan anses spegla 1600-talets förhållanden).

På ett par punkter vill jag ge Modig rätt. Det stämmer att det finns bestämmelser om kosthållet i sjöartiklarna (och i ibland även bevarade spis- och måltidsordningar). Samtidigt indikerar fiskeredskap på *Vasa*, liksom matsäckspaketet som roddes ut till *Nyckeln*, att hela verkligheten inte rymts i regelverk och bestämmelser. Jag har inte tillräckliga kunskaper om utspisningen ombord för att utveckla ämnet, men det är också en fråga i marginalen i relation till artikelns fokusområde. Förmodligen uttrycker jag mig också slarvigt när jag skriver att flottans fartyg kryssade omkring i skärgården. Men min poäng är att flottan inte bara ägnade sig åt sjöslag, utan att där fanns en hel del verksamhet (och för den delen överksamhet) av en helt annan karaktär. Ett exempel på just en sådan resa är strussen *Bodekulls* sista seglats, som man kan läsa mer om i Niklas Erikssons artikel i detta nummer.

Källkritik

En hel del av de invändningar som Modig reser har att göra med användandet av källorna. Att läsa 1600-talets skriftliga källor är en sak. Men att tolka dem – att förstå innebörden av vad som sägs och varför annat inte sägs – kräver inte bara kunskap om sjöhistorien utan också djup kunskap om 1600-talets samhälle i stort. Det är kunskaper som jag inte gör anspråk på, och i min användning av källorna har jag därför samarbetat med landets ledande historiker på området, vilket jag också redovisar i artikeln. Som historisk arkeolog är jag däremot helt på det klara med att materiella lämningar inte bara kan komplettera utan ibland även falsifiera uppgifter i skriftliga källor. Klyftan mellan ord och handling, mellan ideal och verk-

lighet är något vi som forskare alltid måste ha med i beräkningen. Att ett rotesystem infördes innebar inte att det genast började fungera fullt ut. Att löner skulle utbetalas och tillräcklig kost delas ut kan inte heller tas som intäkt för att så verkligen skedde.

Likaså menar jag att det vore förhastat att förutsätta att de skriftliga uppgifter, som kortfattat och i förbifarten nämner att en grupp kvinnor och barn fanns ombord på *Vasa* som gäster, automatiskt förklarar varför "Ylva" och "Beata" var med ombord. Vilken detaljkunskap hade dessa informanter om vilka individer som befann sig på skeppet (och som inte fanns med i besättningsrullorna)? Analogier med "dagens familjedagar" erbjuder inte heller någon säker grund att stå på. Det kan naturligtvis förhålla sig så, vilket jag också skriver i artikeln. Men när de arkeologiska spåren liksom den historiska kontexten i stort delvis pekar i annan riktning måste vi också vara öppna för andra tolkningar.

När det gäller Modigs ifrågasättande av vad han kallar "omvänd bevisföring" kommer jag att tänka på vetenskapsteoretikerns Karl Poppers berömda svarta svanar, som han använde som en metafor för vårt sätt att dra logiska slutsatser kring våra observationer. Vad Popper vill visa med exemplet är att bara för att vi aldrig observerat svarta svanar, kan vi inte dra slutsatsen att sådana inte finns. Förr eller senare kan det dyka upp en svart svan som omkullkastar våra tidigare slutsatser. På samma sätt kan vi inom historieforskningen inte utgå från att frånvaro av bevis är samma sak som bevis på frånvaro.

Poppers resonemang sätter också fingret på en annan tendens. Vi ser inte det okända eftersom vi fokuserar på det kända. Som den brittiska historikern Jo Stanley konstaterat finns det både inom forskning, museer och mer populärvetenskapliga sammanhang en tendens att bortförklara kvinnors närvaro ombord, snarare än att betona att de faktiskt fanns där. Så sker genom att framhäva att det handlar om undantag, och genom tillägg som till exempel: det var bara ett litet skepp, det skulle inte färdas så långt, hon var bara där tillfälligt, hon var där på grund av sin familj, hon var sjösjuk hela tiden, hon var den enda kvinnan, hon var inte mönstrad/inte en riktig sjöman och så vidare. Tanken på en "svart svan" stör, vilket gör att vi försöker hitta sätt att bortförklara eller sortera bort den.

Rättelse och uppdatering

Avslutningsvis vill jag ta tillfället i akt att meddela en rättelse och ett par uppdateringar angående de ombordvarande på *Vasa*. Den ansiktsrekonstruktion som finns med som illustration i artikeln föreställer *inte*, som anges i bildtexten, den person som kallas "Ylva". Det är "Beatas" ansikte som rekonstruerats, och inget annat. Det kan också vara intressant för läsaren att veta att den lilla osäkerheten som finns kring "Ylvas" könsbestämning har krympt ytterligare. Al Saguto, expert på historiska skomodeller, har nyligen analyserat de skor som "Ylva" hade på sig vid förlisningen och slagit fast att det rör sig om skor som samtidigt tveklöst klassat som kvinnoskor. Nya osteologiska rön om skelettet som i nuläget kallas "Gustav" (vars ansikte finns rekonstruerat som ett mansansikte i museet) gör också gällande att kvarlevorna i fråga *inte* kan könsbestämmas som manliga. Tvärtom visar bäckenet att individen mer troligt har varit en kvinna.

Redaktionens kommentar till Nils Modigs och Mirja Arnshavs diskussion om kvinnor ombord på 1600-talets örlogsskepp

AnnaSara Hammar

Redaktionen har med intresse läst Nils Modigs kommentar till artikeln ”I Kaijutan war een hop qwinfolk och barn’. Kvinnor ombord på 1600-talets örlogsfartyg” (Forum navale 73). samt Mirja Arnshavs genmäle. Modig och Arnshav tycks vara överens om att kvinnor i viss utsträckning förekom ombord, men har åtminstone delvis olika uppfattningar om hur denna närvaro bör tolkas. Det befintliga källmaterialet ger inga tydliga svar, varför vi alla, både forskare och läsare, är utelämnade åt gissningar och spekulationer. Kunskap om hur det äldre samhället fungerade är av största vikt för att gissningarna ska bli så bra och så nära den faktiska historiska verkligheten som möjligt och det kan här vara på plats med några klargöranden. Ett vanligt misstag när kvinnors göranden och låtanden i äldre tid ska tolkas, är att paradoxalt nog tillmäta kön lite för stor betydelse. Anledningen till detta är att tankegodts från 1800-talet fortfarande spökar i vårt medvetande. Under 1800-talet tillmättes nämligen kön stor betydelse och

---

AnnaSara Hammar, Fil. Dr., är historiker och biträdande redaktör för *Forum navale*.

användes som argument för framför allt ett isärhållande: man och kvinna skulle komplettera varandra och därför ha olika roller, olika arbetsuppgifter och olika sorters ansvar. Mannen skulle vara den huvudsakliga försörjaren, medan hustrun skulle ta hand om barn och hem. 1600-talet hade däremot en annan uppfattning om kön som bör påverka hur vi tolkar kvinnors närvaro i militära sammanhang. Denna uppfattning byggde på tankar om en hierarkisk ordning snarare än på tankar om separerade sfärer. Mannen skulle styra, kvinnan skulle lyda. Båda hade dock samma ansvar för att försörja familjen, och båda hade samma ansvar för barnens uppfostran. Det fanns dessutom åtminstone två andra hierarkier som ofta betydde mer än kön när det gällde hur människors handlingsutrymme styrdes: nämligen börd och civilstånd. I det stora Uppsalabaserade forskningsprojektet *Gender and work* (2010–2014) har man till exempel kunnat slå fast att det var större skillnad i arbetsuppgifter mellan ogifta och gifta än mellan män och kvinnor. Det är därför man under 1600-talet inte hade några problem med att låta hustrun ta över mannens arbete och driva hans verksamhet vidare om han blev sjuk eller dog.¹

Det militära utgör i detta sammanhang ett intressant undantag. En båtsmanshustru kunde inte ta över makens arbete som båtsman om han blev sjuk eller dog. De militära organisationerna avvek med andra ord från resten av 1600-talets samhälle i den här frågan. Det gör att kvinnors närvaro i militära sammanhang blir mer komplicerad än på andra ställen. Om och när kvinnor var närvarande var det ju åtminstone rent formellt inte i rollen som arbetspartner till sin make, utan som något annat: passagerare, medresenär eller familjemedlem. För att komplicera saken ytterligare verkar det dock som om 1600-talets människor i någon mån ändå förväntade sig att kvinnor skulle vara just närvarande arbetspartners, åtminstone i armén. Maria Sjöberg har med önskvärd tydlighet visat att soldater som hade en hustru med sig i fält klarade sig bättre än soldater som inte hade det. Hustrun tog visserligen inte över hans militära uppgifter, men hon delade hans försörjningsbörd i en tid där arméns löneutbetalningar var mildt sagt

---

¹ Se till exempel Ågren, Maria (red.), *Making a living, making a difference: gender and work in early modern European society*, New York, 2017.

opålitliga. För flottans del tillkommer emellertid ett problem som antagligen försvårade den sortens lösningar, nämligen utrymmesbrist. Detta är egentligen det enda riktiga skälet till att amiralitetet genom förordningar försökte begränsa antalet kvinnor ombord. Om man däremot tror att det under 1600-talet fanns några slags uppfattningar om att kvinnor inte hörde hemma i militära sammanhang just för att de var kvinnor, får man tänka om. Den uppdelningen mellan en militär maskulin sfär och en civil feminin sfär hör det sena 1700-talet till. Om man tror att kvinnor inte skulle följa med sina män ombord för att hon hade barn att ta hand om hemma får man tyvärr också tänka om. Hustruns huvudansvar var nämligen inte barnen, utan att, tillsammans med sin man, försörja familjen. I det fall då hon inte hade en tryggad försörjning hemmavid, kanske för att båtsmansfamiljer under 1600-talet faktiskt inte alltid verkar haft tillgång till ett torp, så reste hon någon annanstans och tog antingen barnen med sig, eller lämnade bort dem till någon. Frågan som bör ställas är därför istället hur mycket folk tilläts att mixtra med amiralitetets förordningar. Tillämpade man samma praxis i flottan som överallt annars? Eller lät man bli att ta med sig hustrun eller pigan ombord? Källorna är här ytterst svårtolkade. Nej, kvinnor ombord nämns inte särskilt ofta men det gäller även andra grupper: barn fanns till exempel alltid ombord. Som skeppsgossar stod de i besättningsrullan men inte som medföljande "pojke", alltså som upppassare eller dräng. De flesta officerare hade dock antagligen en (eller flera) med sig och de är i stort sett fullständigt osynliga i materialet, till och med osynligare än vad kvinnorna är. Om hur livet praktiskt ordnades ombord vet vi nästan ingenting.

För amiralitetet tycks frågan om kvinnor ombord ha varit fullständigt oviktig. Ett tecken på det är att amiralitetsrätten inte vidtog några som helst åtgärder ens när det fanns kvinnor som uppenbart olovligen vistades ombord, till exempel när de var ogifta. För att utifrån detta kunna dra några slutsatser om kvinnornas antal måste vi veta något om vad amiralitetets smärtgräns hade gått. Hur många hade kvinnorna behövt vara för att amiralitetet skulle börja tycka att deras närvaro var ett problem? En eller två verkar inte ha räckt. Om samtliga båtsmän ombord hade haft med sig sin hustru hade det emellertid sannolikt väckt diskussioner som lämnat avtryck i källmaterialet, så vi kan nog tryggt anta att de inte var riktigt så

många. Viktigt är att komma ihåg att det nog inte var eventuella medresenärers kön amiralitetet i första hand var intresserad av, utan – av utrymmesskäl – deras antal. Det är vi som tycker att kvinnor är viktiga: antingen för att vi vill lyfta fram deras närvaro och därigenom försöka luckra upp bilden av det förflutna som en helt mansdominerad värld, eller för att vi vill bortse från deras närvaro för att den inkräktar på ett etablerat historiskt narrativ.